

Світлана Шаматажи

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФАХОВОГО САМОУПРАВЛІННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із завдань професійної підготовки вчителя повинна стати актуалізація свідомого оволодіння професійною діяльністю, активізація педагогічної самоорганізації, розширення меж фахового саморозвитку і самоуправління у процесі професійного самовдосконалення.

Метою цієї статті є: визначити рівні підготовленості майбутніх учителів до фахового самоуправління та саморозвитку у професійній діяльності.

Професійний саморозвиток та самоуправління вчителя розглядалися нами як складна система мотивів і джерел його активності. Звичайно рушійною силою й джерелом самовиховання педагога називають потребу в самовдосконаленні.

Розрізняють зовнішні й внутрішні джерела активності саморозвитку. Зовнішні джерела (вимоги й очікування суспільства) виступають у якості основних і визначають напрямок і глибину необхідного саморозвитку та самоуправління. Викликана потреба педагога в самовихованні надалі підтримується особистим джерелом активності (переконаннями, відповідальністю, професійною честю, здоровим самолюбством й т.п.). Ця потреба стимулює систему дій із самовдосконалення, характер яких багато в чому визначається змістом професійного ідеалу. Інакше кажучи, коли педагогічна діяльність здобуває в очах педагога особистісну, глибоко усвідомлену цінність, тоді й проявляється потреба в самовдосконаленні, тоді й починається процес саморозвитку [2].

Для розгортання процесів саморозвитку велике значення має рівень сформованості самооцінки. Психологи відзначають два прийоми формування вірної самооцінки. Перший полягає в тому, щоб співвіднести рівень своїх домагань з досягнутим результатом, а другий – зіставити їх з думками навколишніх. Якщо домагання невисокі, то це може призвести до формування завищеної самооцінки. Вивчення характеру утруднень у діяльності педагогів показало, що тільки ті, хто ставлять перед собою високі завдання, мають утруднення. Це як правило творчо працюючі педагоги. Ті ж, хто не мають високих домагань, звичайно задоволені результатами своєї роботи, високо їх оцінюють, у той час як відзиви про їхню роботу далекі від бажаних. От чому так важливо кожній людині, що обрала педагогічну професію, сформуванати у своїй свідомості ідеальний образ педагога [3].

Якщо до саморозвитку ставитися як до цілеспрямованої діяльності, то її обов'язковим компонентом повинен бути самоаналіз. Педагогічна діяльність висуває особливі вимоги до розвитку пізнавальних психічних процесів: мислення, уваги, пам'яті. Не випадково психологи й педагоги у низці професійно значимих властивостей особистості вчителів називають здатність до розподілу уваги, професійну пам'ять на обличчя, імена, психічні стани, педагогічну увагу, спостережливість [1, 6].

Складовою частиною професійного саморозвитку та самоуправління є самоосвітня робота педагога. У діяльності педагога, для якого характерною є культура розумової праці, проявляються наступні компоненти:

- культура мислення як сукупність умінь аналізу й синтезу, порівняння й класифікації, абстрагування й узагальнення, «перенос» отриманих знань і прийомів розумової діяльності в нові умови;
- стійкий пізнавальний процес, уміння й навички творчого рішення пізнавальних завдань, уміння зосередитися на головних, найбільш важливих у цей момент проблемах;
- раціональні прийоми й методи самостійної роботи із здобуття знань, володіння усною й письмовою мовою;
- гігієна розумової праці і її педагогічно доцільна організація, уміння розумно використовувати свій час, витратити фізичні й духовні сили [2, 4].

Найбільш ефективний шлях професійної самоосвіти педагога – його участь у творчих пошуках педагогічного колективу, у розробці інноваційних проектів розвитку освітньої установи, авторських курсів і педагогічних технологій [5].

Для визначення рівнів підготовленості майбутніх учителів до фахового самоуправління та саморозвитку у професійній діяльності нам необхідно було здійснити критеріальний підхід. Було визначено 3 критерії діагностики підготовленості до самоуправління і саморозвитку та їхні показники:

1. Здібності до встановлення емоційних контактів з показниками: здатність до розуміння емоційних станів іншої людини у формі співпереживання, гнучкість, емоційне залучення в педагогічній взаємодії, здібність відійти від власної егоцентристської позиції, здібність до сприйняття точки зору іншої людини, успішне і безконфліктне прийняття іншої людини, здібність до сприйняття іншої людини як продовження самого себе.

2. Сформованість професійно-діяльнісних умінь з показниками: вміння проаналізувати власну діяльність, будувати її стратегії, виявляти комунікативні та організаторські навички; володіння технологією педагогіки співробітництва, прийомами розвивальної допомоги, вміння зберігати ініціативу, володіння технікою швидкого входження у взаємодію та прийомами динамічного впливу.

3. Наявність професійно-значущих настанов з показниками: настанова на професійне самовдосконалення й особистісне зростання, плану-

вання і прогнозування мети, змісту, структури, засобів педагогічної взаємодії, установка на створення творчої атмосфери, моделювання подальшої педагогічної взаємодії, установка на розвивально-оптимістичну взаємодію з учнями, наявність пакету навчальної програмної документації з обліком особливостей інформації й часу на її засвоєння.

На підставі визначених критеріїв і показників було охарактеризовано рівні підготовленості (підготовки) майбутніх учителів до фахового самоуправління та саморозвитку у професійній діяльності майбутніх учителів та оцінено в балах (від «1» до «3»). Було виявлено три рівні: високий, середній і низький.

Високий рівень (бал – «3»): вчитель має здібності до розуміння емоційних станів іншої людини у формі співпереживання, виявляє емоційне залучення у спілкуванні, здатність відійти від власної егоцентристської позиції. Йому притаманні здібності до сприйняття точки зору іншої людини, безконфліктне сприйняття іншої людини як продовження самого себе. Майбутній учитель виявляє вміння організувати процес взаємодії, будувати її стратегії, виявляти комунікативні й організаторські навички, володіє технологією педагогіки співробітництва та прийомами розвивальної допомоги, вміє зберігати ініціативу учасників діалогу, володіє технікою швидкого входження у взаємодію й прийомами динамічного впливу. У такого вчителя сформовані: настанова на професійне самовдосконалення й особистісне зростання, планування та прогнозування мети, змісту, структури, засобів педагогічної взаємодії; установка на створення творчої атмосфери, моделювання подальшої педагогічної взаємодії; настанова на розвивально-оптимістичну взаємодію з учнями. Йому властива наявність особистісних настанов, що змінюються під їхнім впливом відповідно до досвіду і ситуацій, які реально склалися. Наявність ефективної настанови для введення інноваційних технологій у шкільну практику. Кожний з перерахованих показників виявляється у майбутніх учителів яскраво й усвідомлено. Наявність та гнучкість використання пакету навчальної програмної документації з обліком особливостей інформації та часу на її засвоєння.

Середній рівень (бал «2»): вчитель має здібності до розуміння емоційних станів іншої людини у формі співпереживання, прояв емоційного залучення у спілкуванні має нестійкий характер, здатність відійти від власної егоцентристської позиції виявляється час від часу. Йому притаманні: здібності до сприйняття точки зору іншої людини, безконфліктне її прийняття, неусвідомлене ототожнення «Я» з «іншим», до сприйняття іншої людини як продовження самого себе, але він виявляє мінімальне відношення до цих видів діяльності. Учитель припускає неточності в організації процесу взаємодії, побудові його стратегії, виявленні комунікативних та організаторських навичок. Учитель виявляє інтерес до технології співробітництва, але недостатньо володіє прийомами

розвивальної допомоги, вміннями зберігати ініціативу учасників діалогу. У такого майбутнього вчителя наявні такі професійні стереотипи: установка переважно на суб'єкт-об'єктні відносини, що суперечить особистісно орієнтованій педагогіці. Слабко виражені настанови на професійне самовдосконалення й особистісне зростання, планування та прогнозування мети, змісту, структури, засобів використання пакету навчальної програмної документації з обліком особливостей інформації та часу на її засвоєння.

Установка на створення творчої атмосфери у процесі взаємодії не завжди реалізується через розпливчаті цілі і пристосування до учнів.

Низький рівень (бал «1»): учителя відрізняє наявність низької самооцінки та рефлексивних здібностей, явно виражена авторитарна, суб'єкт-об'єктна спрямованість на взаємодію з учнями. Вчителю властиві стереотипи непродуктивної діяльності, які ним не усвідомлюються, тому не усуваються. У структурі його професійної самосвідомості не сформована настанова на наявність пакету навчальної програмної документації з обліком особливостей інформації та часу на її засвоєння. Учитель вбачає своєю основною функцією лише передачу знань. Найбільш прийнятною формою навчальних занять для вчителя є фронтальний спосіб організації навчання, переважно з монологічно-інформаційною стратегією. Учителю складно сформулювати проблему в конкретній ситуації педагогічної взаємодії і запропонувати оптимальні шляхи її вирішення. Найбільш типовими настановами є: дисциплінарні педагогічні впливи, переважання негативної форми оцінки учнів, опора на негативний досвід учня. Учитель припускається помилок в організації навчального процесу, побудові його стратегії, прояві комунікативних та організаторських навичок. Інтерес до технології співробітництва і володіння прийомами розвивальної допомоги в учителя не виражений. В оволодінні технікою швидкого входження у взаємодію та прийомами динамічного впливу вчитель виявляє ригідність. В учителя наявні такі негативні професійні стереотипи: установка переважно на суб'єкт-об'єктні відносини, що суперечить особистісно-зорієнтованій парадигмі. Не виражені установки на: професійне самовдосконалення й особистісне зростання, планування і прогнозування мети, змісту, структури, засобів педагогічної взаємодії.

Інтегральними показниками сформованості фахового самоуправління та саморозвитку, на нашу думку, є: самооцінка, емоційне залучення в педагогічній взаємодії, комунікативний контроль, комунікативні та організаторські здібності, «ригідність – мобільність», здібності до самоуправління та саморозвитку.

Визначені нами рівні підготовленості майбутніх учителів до фахового самоуправління та саморозвитку у професійній діяльності лягли в основу вивчення сучасного стану проблеми підготовки майбутніх учителів до фахового самоуправління та саморозвитку у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки // Проблеми сучасної педагогічної освіти / Н.В. Гавриш, Т.В. Лопухіна. – Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 8–14.
2. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя / С.Б. Елканов. – М.: Просвещение, 1989. – 189 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І.В. Зайченко. – Чернігів, 2003. – 430 с.
4. Сухобская Г.С. Психологические проблемы самообразования учителя / Под ред. Г.С. Сухобской. – Л., 1986. – 236 с.
5. Федоренко Н.К. Становление педагогического мастерства будущего учителя в процессе развития его творческого мышления / Н.К. Федоренко. – Минск, 2002. – С. 10–19.
6. Чернякова В.Е. Активізація творчого потенціалу особистості // Збірник наукових праць: Педагогічні науки / В.Е. Чернякова. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. – С. 179–184.